

zayıf olmasında bunların kasıt ve kusurlarının bulunduğundan şüphe edilmesi halinde bunlara bir kasıt ve kusurlarının olmadığına dair yemin verilir. İspat yükü iddia sahibine aittir. Fakihlerin çoğunluğuna göre müttahme suçunu itiraf etmesi için baskı ve işkence yapılamaz. İslâm hukukunda şüphenin bulunması halinde bundan sanığın yararlanması esastır. Hz. Peygamber'in, "Şüpheli durumlarda had cezalarını kaldırın" (İbn Mâce, "Hudûd", 5; Şevkânî, VII, 117-118); "Elinizden geldiği kadar müslümanlardan had cezalarını düşürün; onun için bir çıkış yolu varsa bırakın gitsin. Zira devlet başkanının ahta hata etmesi cezada hata etmesinden hayırlıdır" (*Müsned*, V, 160; Tirmizî, "Hudûd", 2) hadisleri hükmünce kesin olarak ispat edilemeyen had ve cinayet suçlarına sadece zan, tahmin ve itham üzerine had ve kısas cezası uygulanamaz. Ancak şüphe ile had ve kısas cezasının düşmesi halinde sanık berâet edebileceği gibi ta'zir nevinden bir cezaya da mahkûm edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "vhm", "znn", "ryb" md.leri; *Tâcü'l-ʿarûs*, "vhm", "znn", "ryb" md.leri; *Kâ-mûs Tercümesi*, "vhm", "znn", "şkk" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Muʿcem*, "znn", "şhd", "hkm", "ʿadl" md.leri; Wensinck, *el-Muʿcem*, "vhm", "şbh" md.leri; *Müsned*, V, 160; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1909, s. 55, 58, 70-71, 192-195; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VIII, 505-510; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, III, 58; VI, 154-156; XVI, 64-78, 121-137; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 534-536, 544-545; Kâsânî, *Bedâ'îʿ*, VII, 9-14, 46; İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (Herrâs), IX, 54-56, 81-83, 190-198; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Ḳavâ'idü'l-aḥkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I-II, tür.yer.; Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûḡ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), IV, 43-44, 70-71, 172; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-kübrâ*, Beyrut 1408/1987, tür.yer.; Osman b. Ali ez-Zeylâfî, *Tebyînü'l-ḥakâʾik*, Bulak 1314, IV, 178, 219-221; İbn Kayyim el-Cevziyye, *eṭ-Ṭurukü'l-ḥükmiyye*, Kahire 1317, s. 93-94, 100-105; a.mlf., *İʿlâmü'l-muvakkiʿîn* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1973, IV, 8-9; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-ḥükkâm* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, I, 92, 257-270; II, 156-162; Alâeddin et-Trablusî, *Muʿînü'l-ḥükkâm*, Kahire 1310, s. 39, 217-218; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ḳadîr* (Bulak), V, 465-470; VI, 26-33; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, IV, 385, 391-393, 398-400, 433-437; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerḫu Muḥtaşan Ḥalîl*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), VII, 162-164, 179-180; Şevkânî, *Neylû'l-evṫâr*, VII, 117-118; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), V, 357, 478-479; Mehmed Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, İstanbul 1313, II, 488; Ali Haydar, *Dürerü'l-ḥükkâm*, İstanbul 1330, tür.yer.; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4472; Bilmen, *Kamus*, VIII, 46, 68, 129-130, 135-136, 219-221, 224-225; a.mlf., *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 1986, s. 284; M. Refet Saïd, *el-Müttehem ve ḥuḳûkühü fi's-şerʿati'l-İslâmiyye: Taʿvîzü'l-müttehem*, Zerkâ/Ürdün 1403/1983, s. 9-62; Abdülkerim Zeydân, *Nizâ-*

mü'l-ḳazâʿ fi's-şerʿati'l-İslâmiyye, Bağdad 1984, s. 181, 271-272; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıḳḫü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VI, 490-492, 496, 568, 780; Tâhâ Câbir el-Elvânî, "Ḥuḳûḳü'l-müttehem fi merḫaleti't-taḫḳîk", *el-Müttehem ve ḥuḳûkühü fi's-şerʿati'l-İslâmiyye*, Riyad 1406/1986, I, 15-53; Bender b. Fehd es-Süveylim, *el-Müttehem muʿâmeletühü ve ḥuḳûḳühü fi'l-fıḳḫi'l-İslâmî*, Riyad 1408/1987, s. 19-140; Fahrettin Atar, *İslâm İcrâ ve İflâs Hukuku*, İstanbul 1990, s. 249, 414; a.mlf., *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1991, s. 120-121; "Tuhmet", *Mv.F*, XIV, 92-95.

FAHRETTİN ATAR

TÖHMETÜ'r-RÂVİ

(نهمة الراوي)

Dinin kesin esaslarına aykırı bir hadisin rivayetinde tek kalan veya insanlar arasında yalan söylediği tesbit edilen bir râviye şüpheyle yaklaşma anlamında terim (bk. KİZB).

TÖKÖLİ, İmre

(ö. 1705)

Osmanlılar'a bağlı Orta Macar kralı ve Erdel prensi.

Bugünkü Slovakya'da Késmárk'ta 25 Eylül 1657'de doğdu. Macar kaynaklarında Késmárk Kontu Imre Thököly (Késmárki gróf) olarak anılır. Dedesi at ve sığır tüccarı iken hizmetleri karşılığında 1598'de kont unvanı alan Nagyszombatlı Sebestyén Thököly'dir. Babası István Thököly, Erdel Prensi Gábor Bethlen'in erkek kardeşi István Bethlen'in yeğeniyle evlenmiş, Nádor (Nâib) Ferenc Wesselényi'nin öncülüğünü yaptığı, Habsburg Devleti aleyhine oluşturulan ve Macaristan'ın Osmanlı himayesine girmesini amaçlayan organizasyonda 1664'ten itibaren yer almış, Aralık 1670'te I. Ferenc Rákóczi tarafından Habsburglar'a karşı Yukarı Macaristan'da baş-

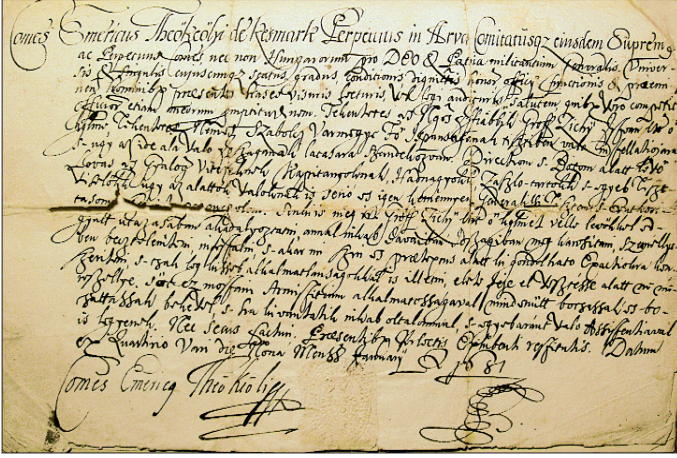

İmre Tököli

latılan ayaklanma sırasında Arva Kalesi'nde hayatını kaybetmiştir.

Arva kuşatmasında babasının yanında bulunan İmre Tököli kalenin düşmesi üzerine Erdel'e kaçtı. 27 Kasım 1677'de Erdel Prensi Mihály Apafi'nin izniyle PéI Wesselényi'nin yönettiği Habsburg karşıtı ayaklanmaya katıldı. Erdel ordularıyla beraber Macar Krallığı topraklarına girdi. Bu sırada Yukarı Macaristan'ın zengin maden şehirlerini ele geçirdi. Onun kendi başına yaptığı faaliyetler önceleri Osmanlılar tarafından olumlu karşılanmadı. Osmanlı tarihçisi Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, İmre Tököli'nin 1672'de Kuzey Macaristan'da Osmanlı Devleti'ne bağlı yeni bir vasalet devletin kurulmasına yönelik talepte bulunduğunu belirtirse de bu doğru değildir. Tököli, 1678 sonbaharından itibaren Macaristan'daki hareketini hem askerî hem politik yönden Erdel'den bağımsız bir yapıya kavuşturmaya gayret etti. Haziran 1679'da Mihály Apafi, Tököli'yi Mihály Teleki'nin vekili olarak Kuruz (Kurucok, Macarca'da "âsi" anlamına gelen kelime Osmanlı kaynaklarında Kurs olarak geçer) askerlerinin başına geçirdi; 8 Ocak 1680'de Hıduszoboszló'da generalliğe yükseltildi. 1680'deki seferde kazanılan başarı dolaşısıyla İmparator I. Leopold ile yapılan ateşkes karşılığında Habsburg hükümeti, Kuzeydoğu Macaristan'a bağlı üç nahiyenin Kuruz askerlerinin kışı geçirmeleri için İmre Tököli'ye devredilmesini kabul etti.

Aynı zamanda Macaristan kralı unvanını taşıyan İmparator I. Leopold ve Nâib Pál Esterházi, davete icâbet etmemeleri sebebiyle Kuruzlar olmadan meclisi 28 Nisan 1681'de Sopron'da topladı. Ağustos'ta Macar Krallığı'na karşı Osmanlı, Erdel ve Kuruz birleşik kuvvetleri harekete geçti. Osmanlı planına göre ele geçirilen bölgede imparatorun yönetimine son verilecek ve bölge Mihály Apafi idaresi altında sultanın himayesine girecekti. Mihály Apafi'ye de İstanbul'dan ahidnâme gönderildi. Fakat sefer başarısızlıkla sonuçlanınca bunun sebebinin Erdel prensine bağlayan Osmanlılar ahidnâmeyi geri aldı. İmre Tököli ise 1682 başında Osmanlı başşehirine Kuruz elçilerini gönderdi, mayıs başında Budin beylerbeyi ile görüştü. Artık Tököli yönetiminde yeni bir Osmanlı vasalet Macar devleti fikri belirlemeye başlamıştı. Daha 1682 Nisanından itibaren Egri beylerbeyinin Tököli'den Orta Macaristan'ın seçilmiş kralı diye bahsetmesi Osmanlı Devleti'nin politik amacını ortaya koyar. Budin Beylerbeyi İbrâhim Paşa 16 Eylül'de Fülele

İmre Tökölî'nin
1681 tarihli
istemâletnâmesi

Kalesi önünde İmre Tökölî'ye prenslik alâmetlerini verdi; IV. Mehmed'den de berat alınmıştı. Buna göre Orta Macar adıyla yeni bir devlet kuruluyor, bunun başına Orta Macar hâkimi unvanıyla Tökölî getiriliyordu. Aynı zamanda ona Macar soylularına hitaben on dört maddelik bir ahidnâme verilmişti. Burada Tökölî'nin ölmesi durumunda bütün Katolikler mirasın dışında bırakılıyor, vergi miktarı 40.000 kara kuruş olarak belirleniyor ve 1664 Vasvár Antlaşması'nın Macarlar'la ilişkili noktaları geçerli kabul ediliyordu. II. Viyana Kuşatması sırasında birkaç Macar aristokratın dışında herkes Tökölî'yi ve bu çerçevede Osmanlılar'ı destekledi. İmre Tökölî, Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile Eszék'te (Osijek, bugünkü Hırvatistan) buluştu; kendisine Leh Kralı Jan Sobieski'nin ordusunun Viyana'ya yardım gitmesini önleme görevi verildi. Fakat bunu gerçekleştiremedi ve 26 Ağustos 1683'te Moravya'da yenilgiye uğradı.

Kutsal İttifak'ın gücüne güvenen Erdel Prensi Mihály Apafi, I. Leopold ile gizli antlaşma imzaladığı gibi İmre Tökölî aleyhinde hıyanet davası açtı ve Erdel'deki topraklarına el konuldu. Osmanlılar da onu savaşa ve yenilgiye yol açanlar arasında görüyordu. 15 Ekim 1685'te Serdar Şeytan İbrâhim Paşa'nın emriyle Varat (Várad) Beylerbeyi Ahmed Paşa kendisine yardım için gelen İmre Tökölî'yi yakalattı. Osmanlılar, onun Habsburg İmparatorluğu'na teslim edilmesiyle daha kabul edilebilir barış şartlarını içeren bir antlaşmanın yapılabileceğini düşünüyordu, ancak bu mümkün olmadı. Esir alındığı haberinin ulaşmasıyla beraber İmre Tökölî'nin eşi Ilona Zrínyi'nin savunduğu Munkács (Munkács, bugünkü Ukrayna) Kalesi'nin dışında bütün kale ve şehirler teslim oldu, Kuruzlar'ın çoğunluğu Habsburg ordusunda Macaristan'ın Osmanlılar'dan geri alınması için savaşmaya başladı. İmre Tökölî 2 Ocak 1686'da Belgrad'da serbest bırakıldığında Orta Macar Krallığı artık ortadan kalkmıştı. Bundan sonra Osmanlı ordusunun Macaristan'da giriştiği bazı askerî harekâtlarda bulundu. Kendisine sadık kalan Kuruz askerleriyle birlikte 1689'da Osmanlılar'a karşı Vidin'de ayaklanan Bulgar isyanını bastırdı.

15 Nisan 1690'da Erdel Prensi Mihály Apafi'nin ölümü üzerine II. Süleyman, Tökölî'yi onun yerine tayin ettirdi (8-17 Haziran). Hemen ardından 15.000 kişilik Osmanlı, Eflak ve Kuruz askerleriyle 21 Ağustos'ta Erdelli Habsburg ordularına arkadan saldırarak Zernyest (Zârneşti, bugünkü Romanya) savaşında onları yenilgiye uğrattı. Ludwig von Baden'in ordularının yaklaştığı haber alınınca ekimin sonlarına doğru Eflak'a çekildi. Haziran 1697'de II. Mustafa'nın Macaristan'a yönelik başlattığı yeni sefer sırasında Yukarı Tisza topraklarında Habsburglar'a karşı isyan çıkarmakla görevlendirildi. Fakat Hegyalja'daki Kuruz ayaklanması kanlı bir şekilde bastırıldı. Tökölî, Elmas Mehmed Paşa'nın hayatını kaybettiği 11 Eylül 1697 tarihli Zenta yenilgisinde Osmanlı ordusunda yer aldı. Zenta mağlûbiyetinden sonra İstanbul'a geldi, kendisine Haliç'te Fener tarafında bir konak tahsis edildi. Karlofça Antlaşması'nın ardından İzmit'e Çiçekli çayıra nakledildi (1701). 13 Eylül 1705'te burada öldü ve bir Ermeni mezarlığına defnedildi. 1906'da kemikleri vasiyeti gereği Késmárk'ta anavatanının yeni Evangelik kilisesine gömüldü. Ölümünün 300. yıl dönümünde adı İzmit'teki bir sokağa verildi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Nâme-i Hümâyün Defteri, nr. 5, s. 101-104, 347-352; Defterdar San Mehmed Paşa, Zübde-i Vekâiyât (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara

1995, s. 124-126, 134-135, 141, 151, 381-384, 423, 720; Silâhdar, Târih, I, 741-743; II, 525, 540, 549; G. Pray, Epistolae Procerum Regni Hungariae, Posonii 1806, III, 476-479; D. Angyal, Késmárki Thököly Imre (1657-1705), Budapest 1888-89, I-II; Ahmed Refik [Altınay], Türk Hizmetinde Kural Tökölî Imre (1683-1705), İstanbul 1932; L. Benczedi (Szerk.), A Thököly-felkelés és kora, Budapest 1983; S. Papp, "Ottoman Accounts of the Hungarian Movements against the Habsburgs at the Turn of the 17th and the 18th Centuries", *Frontiers of Ottoman Studies* (ed. C. Imber v.dgr.), London 2005, II, 37-48; I. Seres, Thököly Imre és Törökország: Imre Thököly ve Türkiye, Budapest 2006, s. 278-289; J. János Varga, Válaszúton: Thököly Imre és Magyarorszag 1682-1684-ben, Budapest 2007; Halil Edhem [Eldem], "Kara Mustafa Paşa'nın Şopron Şehri Ahâlisine Beyânname-i", *TOEM*, III/15 (1328), s. 925-926; Z. Veselá-Preňosilová, "Quelques chartes turques concernant la correspondance de la porte sublimée avec Imre Thököly", *Ar.O.*, XXIX (1961), s. 546-574; R. Várkonyi Ágnes, "Thököly politikája és Magyarorszag esélyei a hatalmi átrendeződés korában", *Hadtörténelmi Közlemények*, CXVIII/5, Budapest 2005, s. 363-399.

 SANDOR PAPP

TÖRE, Abdülkadir

(1873-1946)

Türk mûsikiisi nazariyatçısı,
hoca ve bestekâr.

Doğu Türkistan'da Kâşgar'da doğdu. Babası, Kâşgar Emîri Muhammed Yâkub Han'ın yeğeni ilim ve siyaset adamı Yâkub Han'dır. Babasının elçi olarak İstanbul'da bulunduğu sırada dünyaya geldi. Beş yaşlarında iken annesiyle birlikte gittikleri İstanbul'da bir süre Cerrahpaşa Camii sokağında oturduktan sonra tekrar Kâşgar'a döndüler. Kâşgar'ın Çinliler tarafından işgal edilmesi üzerine ailesi Keşmir'de Srinagar'a geçti. Burada aldığı özel derslerle öğrenimine başlayan Abdülkadir bu ülkenin iklim şartlarına uyum sağlayamadığı için dört yıl sonra annesiyle birlikte İstanbul'a dönerek eski evlerinde ikâmete devam ettiler. Aksaray'da ilk öğrenimini tamamlamasının ardından Yusuf Paşa Rüşdiyesi ve Dâvud Paşa İdâdisi'nden mezun oldu. Ünlü tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in müdürlüğü zamanında Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'de iki yıl okuduysa da mektebi bitiremedi. 1891 ve 1894 yıllarında babasının kabrini ziyaret için Hindistan'a gitti. Abdülkadir'in Dahiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî'nde başlayan memuriyeti Hariciye Nezâreti Müracaat ve Tahrîriyyât-ı Hâriciyye Kalemî'nde ki mümeyyizlik göreviyle devam etti ve bu görevden emekliye ayrıldı. 27 Ağustos